

KARABİGA/PEGAE KALESİ YÜZEY ARAŞTIRMALARI: İLK GÖZLEMLER ve SONUÇLAR¹ SURVEY AT KARABİGA/PEGAE CASTLE: FIRST OBSERVATIONS AND RESULTS

Oğuz Koçyiğit*

Öz

Marmara Denizi'nin güneyinde yer alan Pegae Kalesi, antik dönemde kuzey Troas'ın önemli kentlerinden biri olarak bilinen Priapos'un üzerine kurulmuştur. Pegae, günümüze ulaşmayı başarabilen ve yarımadayı hem karadan hem de denizden çevreleyen surları ve kale içerisindeki yapı kalıntıları ile birlikte büyük bir Bizans yerleşimi olarak karşımıza çıkar. Burası, sağlam surlarıyla Marmara Denizi'nin güneyine hâkim bir kale olduğu gibi, doğuda Kyzikos batıda ise Lampsakos arasında önemli bir liman ve Granikos (Biga) Vadisi'nin denizle buluştuğu noktada stratejik konumdaki önemli bir ticaret merkezidir. Bu nedenle dönemin bölgede etkin güçleri olan Latinler ve Bizanslılar arasında sürekli olarak el değiştirmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izinleri ile ilk kez 2021 yılında başlanan ve toplam iki sezon gerçekleştirilmiş olan yüzey araştırmaları ile bu önemli yerleşim alanı hakkındaki bilgilerimiz artmış, kaledeki mevcut kalıntılar modern arkeolojik yöntemlerle belgelenerek analiz edilmiştir. Haritalama ve yer altı görüntüleme çalışmaları başta olmak üzere mevcut kalıntılardaki bozulma ve statik durumlarına ilişkin detaylı analizler gerçekleştirilmiş, çözüm önerileri sunulmuştur. Pegae Kalesi'nde kısa süreli bir yüzey araştırması olarak gerçekleştirilen arkeolojik çalışmaların sonuçlarını bu kısa çalışma boyunca kalenin tarihsel süreç içerisindeki önemine vurgu yaparak değerlendirmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Pegae, Priapos, Propontis, Bizans Kalesi, Yüzey Araştırması

Abstract

Pegae Castle, located in the south of the Marmara Sea, was settled down on Priapos, which was known as one of the important cities of northern Troas in ancient times. Pegae appears as a large Byzantine settlement with its walls, which have survived to the present day and surround the peninsula from both land and sea, and the remains of the buildings inside the castle. It is a fortress with strong walls that dominates the south of the Marmara Sea, an important port between Kyzikos in the east and Lampsakos

¹ Bu çalışma 18 Mart Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi (ÇOMU BAP) tarafından SBA-2021-3647 proje numarası ile desteklenmiştir.

* Prof. Dr., Onsekiz Mart Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, ogzkcygt@yahoo.com, ORCID: 0000-0001-9234-6911 (Makale Gönderim Tarihi: 10.12.2024, Makale Kabul Tarihi: 03.02.2025).

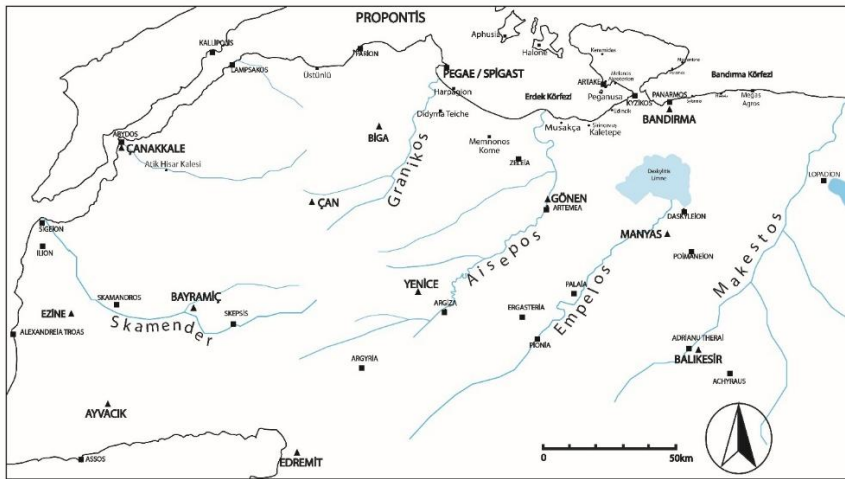
in the west, and an important commercial center in a strategic position at the point where the Granikos (Biga) valley meets the sea. For this reason, it constantly changed hands between the Latins and the Byzantines, who were the real powers in the region at the time. The surveys, which were carried out for the first time in 2021 under the auspices of the Ministry of Culture and Tourism and lasted for two seasons, increased our knowledge of this important settlement area and give an opportunity for documented and analysed the existing ruins in the castle using modern archaeological methods. Detailed analyses of the deterioration and static conditions of the existing ruins, in particular mapping and underground imaging studies were carried out throughout the surveys and solutions proposed. And, in this short paper we will try to evaluate the results of the archaeological studies carried out as a short survey at Pegae Castle by emphasizing the importance of the castle in the historical process.

Keywords: Pegae, Priapos, Propontis, Byzantine Castle, Survey

Giriş

Smintheion Çanakkale'nin kuzeyinde küçük bir sahil kasabası olarak bilinen Karabiga Beldesi sınırları içerisinde yer alan ve Pegae olarak tanımlanan bu kale, Marmara Denizi'ne sokulan düzlük bir yarımada üzerinde yer alır. Bu kale antik dönemde Kuzey Troas'ın önemli kentlerinden biri olarak bilinen ve ismi kaynaklarda sıklıkla geçen Priapos antik kentinin üzerine kurulmuştur (Hasluck, 1910: 98; Leaf, 1923: 75)

(Harita 1). Günümüze ulaşmayı başaran ve yarımada'yı hem karadan hem de denizden çevreleyen surları, bu surlara bağlı olarak inşa edilmiş olan heybetli kuleleri ve kale içerisindeki yapı kalıntıları ile bilindik bir Orta Çağ kalesinin ötesinde, büyük bir Bizans yerleşimidir (Leaf, 1923: 75; Müller-Wiener, 1989: 169-170; Foss, 1991: 1615-1616; Aylward, 2006: 179-181; Rose vd., 2007: 90; Belke, 2020: 895-896; Koçyiğit, 2023: 123).

Harita 1: Pegae Kalesi ve çevresi

Kuleleriyle birlikte yaklaşık olarak 700 m'ye varan uzunluktaki kara surlarının inşasına ilk olarak Bithynia bölgesinde bir dizi savunma programı gerçekleştiren Bizans İmparatoru Alexius Komnenos (MS 1081-1118) zamanında başlandığı ve Ioannes Komnenos (MS 1118-1143) zamanında tamamlandığı kabul edilir (Resim 1). Daha sonra bölgede egemenlik kuran Latinlerin ve Nikaia İmparatoru Vatatzes'in de kalede bir takım imar faaliyetlerinde bulundukları bilinir (Buchwald, 1979; Foss,

1979: 316-320; Aylward, 2006: 200; Aylward, 2010: 353-356).

Kalenin savunma sistemiyle çağdaş ve ilişkili oldukları anlaşılan rampalar ve hendekler ile birlikte; yerleşim yerinin güneybatısında yer alan sur kapısı olabilecek bazı kalıntılar, yarımadayı boylu boyunca çevreleyen deniz surları ve geniş tonozlarla örtülü sarnıçlar buradaki en önemli yapı kalıntıları olarak göze çarpar.

Resim 1: Pegae Kalesi surlarından görünüm

1. Kalede Gerçekleştirilen Araştırmalar

Pegae olarak tanımlanan bu büyük Orta Çağ yerleşimi geçtiğimiz dönemlerde bazı araştırmalara konu olmuş, üzerine çeşitli yazılar yazılmıştır. Özellikle de ayakta

kalmayı başaran surlar ve yerleşim alanında ele geçen sırlı seramikler üzerine yoğunlaşan bu çalışmalar bizler için oldukça kıymetlidir (Hasluck, 1910: 97 vd. fig. 9-10; Leaf, 1923: 73 vd.; Foss, 1979: 305-312; Foss, 1991: 1615-1616; Foss – Winfield, 1986: 154-155; Müller-Wiener, 1989,

169-174; Brian – Rose vd., 2007: 79-164; Aylward, 2006: 179-203; Aylward, 2010: 342-356; Seramik buluntular için bkz: Rose vd., 2007: 93-96 kat. no. 112-173; Türker, 2018: 1371-1382). Ancak kalenin tarihsel ve arkeolojik değerlerine odaklanan bu bilimsel çalışmaların mevcut kalıntıların belgelenmesi ya da içinde bulunduğumuz dönemde giderek artan tahribata yönelik somut çözüm önerileri getirmediği görülmüştür. Bu eksiklerin giderilmesi ve bölgede artarak devam eden tahribatın niteliğini anlayabilmek – çözüm önerileri sunabilmek adına **Haritalama ve Belgeleme ile Tahribat Tespiti ve Restorasyon Öncesi Hazırlık Çalışmaları** başta olmak üzere **Yer Altı Görüntüleme Çalışmaları, Sualtı ve Antik Liman Çalışmaları** yanında kısa süreli **Müze Çalışmaları**’ndan oluşan toplam iki sezonluk bir yüzey araştırması planlanarak gerçekleştirilmiştir.

1.1 Haritalama ve Belgeleme Çalışmaları

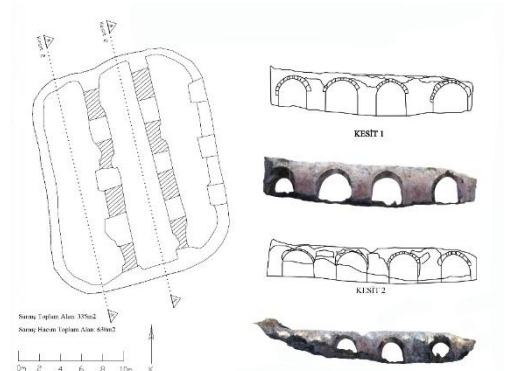
Yüzey araştırmalarındaki ilk sezon çalışmalarının başında gelen haritalama ve belgeleme çalışmaları ağırlıklı olarak yarımada üzerine kurulmuş olan kaleye ait surlar ve bu surlara bağlı kulelerle birlikte, yine kale içerisindeki sarnıç ve diğer bazı yapıların belgelenmesi, kalenin genelinin topografik haritasının çıkarılması ve mevcut yapıların konumlarının belirlenmesi olarak tanımlanabilir (Resim 2). Bu çalışma için ilk olarak İnsansız Hava Araçları ile tüm alanın 45 ve 90 derecelik açılarla ölçümleri yapılmıştır.

İHA ile yapılan bu ölçümlerin ilk olarak GNSS/RTK cihazı yardımıyla arazide

belirlenen yer kontrol noktaları üzerinden dengelenmesi yapılmış, ardından yüksek hassasiyetli nokta bulutu verileri elde edilmiştir. Böylece kale genelinin topografik haritası ve planı çıkarılabilmiş, kaleye ait surlar başta olmak üzere, kale içerisindeki sarnıç ve diğer bazı yapılar belgelenmiştir (Resim 3). Ayrıca, kalenin geneli ve ayakta kalan yapılara ilişkin yüksek çözünürlükte çok sayıda ortofoto elde edilmiş, ortaya çıkan veriler ışığında mimari yapıların kesit ve profilleri çıkartılarak plan tiplerinin vektörel çizimleri yapılmıştır (Koçyiğit, 2023: 122-123).

Resim 2: Kalede gerçekleştirilen haritalama çalışmaları

Resim 3: Kale içerisindeki 3 no'lu sarnıca ait plan ve kesit çizimleri

Kalenin kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda, yarımada'yı karadan dikine kesen kara surlarının bütün kuleler dahil, tamamını kapsayacak şekilde detaylı kesitleri elde edilmiştir. Yanı sıra PIX4D ve 3D SURVEY yazılımları ile alanın tamamının modellemesi yapılarak eş yükselti eğrileri, kotları vb. tüm detayları sınıflandırılarak hazırlanmıştır.

Ayrıca, ilerleyen yıllarda alanda yapılacak daha nitelikli ve kapsamlı çalışmalar için bir altyapı oluşturabilmek amacıyla tüm alanın karelağı yapılarak yerinde nokta aplikasyonları uygulanmıştır. Yine GNSS/RTK cihazı yardımı ile ITRF96 koordinat sistemi kullanılarak tüm alanda 20x20'lik karelağlar hazırlanmış, toplam 112 adet aplikasyon noktası oluşturularak, bu noktalardan arazinin durumuna göre belirlenen 71 adet noktaya demir kazık çakılmıştır. Oluşturulan bu nokta aplikasyonları hem gelecek yıllarda kalede yapılacak olan rölöve-restitüsyon ve restorasyon çalışmalarına altlık olacak hem de ilerleyen yıllarda yapılacak olan olası kazı çalışmalarına önemli bir katkı sağlayacaktır.

1.2 Yeraltı Görüntüleme Çalışmaları²

Yüzey altında kalan mevcut arkeolojik kalıntıların yaklaşık yerinin belirlenmesine yönelik olarak gerçekleştirdiğimiz yeraltı görüntüleme çalışmaları, kalenin ağırlıklı olarak batı kısmında ve teraslandırılarak kullanılan yerleşim alanında yapılmış olup sahadaki çalışmalar toplam dört gün sürmüştür. Yüzey araştırması kapsamında

kullandığımız yeraltı araştırma, yeraltı penetrasyon ya da yeraltı radarı gibi birçok isimle tanımlanan bu sistem, temel olarak elektromanyetik frekanslar ile yeraltından bilgi toplamaya dayanır. GPR sisteminin dizaynı ise genel olarak yapılacak uygulamaya uygun frekanstaki anten seçimlerine göre yapılır ki bu seçimde etkili olan hedef derinliği, hedef büyüklüğü ve araştırma yapılacak alandır. Bütün bunlardan dolayı Pegae Kalesi'nde en iyi sonuçlara ulaşabilmek amacıyla çalışma alanında hedeflenen sonuçlara yönelik GPR ölçümleri 450 MHz yeraltı radarları ile gerçekleştirilmiş olup, ölçümlerde ağırlıklı olarak 1.00 m. aralıklı RTK-GPS kullanılsa da önem arz eden alanlarda ulaşılacak maksimum çözünürlük için hem yatayda hem düşeyde 50 cm aralıklı RTK-GPS kullanılarak veriler toplanması planlanmıştır (Koçyiğit, 2024: 170-171) (Resim 4).

Resim 4: Kalede RTK-GPS kullanılarak gerçekleştirilen yeraltı görüntüleme çalışmaları

² Kalede gerçekleştirilen yeraltı görüntüleme çalışmaları Çanakkale 18 Mart üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Çağlar YALÇINER sorumluluğunda

ve Dr. Yunus Can KURBAN gözetiminde gerçekleştirilmiş olup kendilerine özverili çalışmalarından ötürü teşekkür ederim.

Tarama alanı olarak iç kale ve çevresindeki teras alanlarının seçilmesinde, buradaki olası arkeolojik potansiyelin konumlanması ve daha önce burada 2005 yılında C. B. Rose başkanlığında magnetometri yöntemi ile taramalar yapan Granikos Vadisi Yüzey Araştırmaları ekibinin elde ettiği sonuçlar etkili olmuştur diyebiliriz. Bu şekilde hem kalede daha önce Rose ve ekibi tarafından yapılan yer altı görüntüleme çalışmalarının sonuçlarını kontrol etme hem de varsa eğer farklı sonuçlara ulaşabilme imkânı elde etmek amaçlanmıştır (Kalede yapılan daha önceki yeraltı taramaları ve

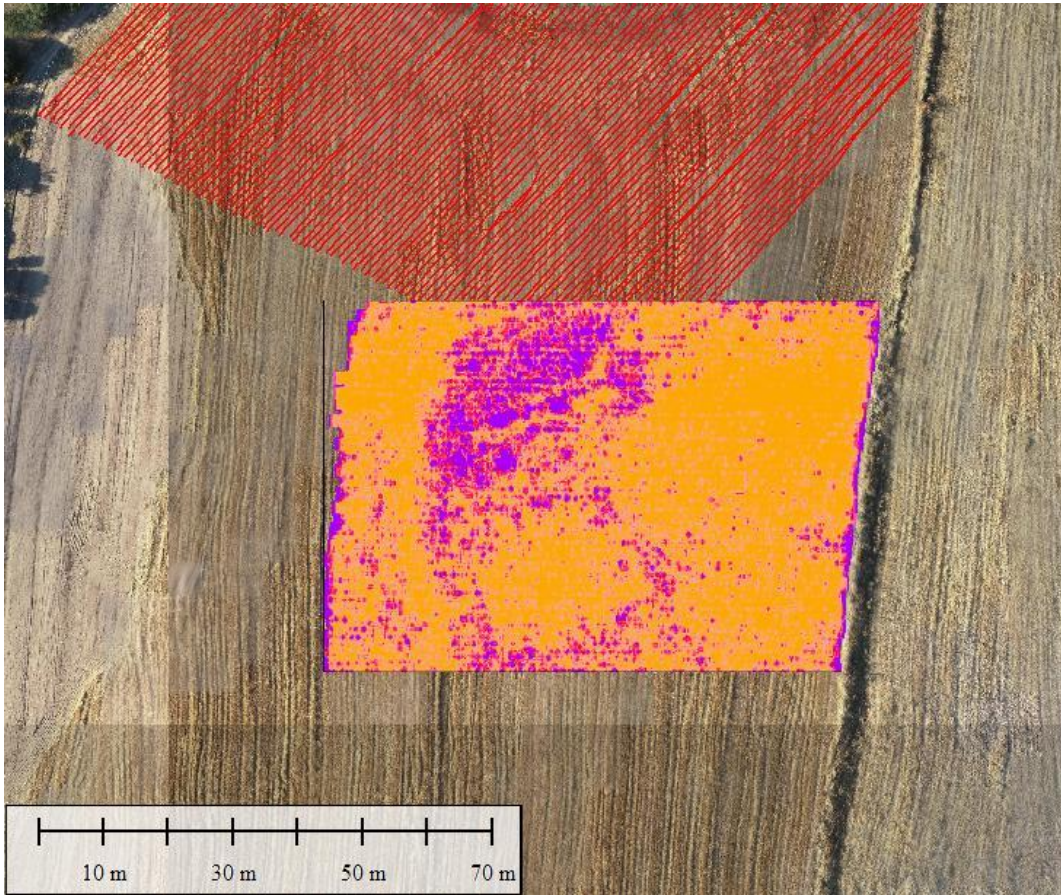
sonuçları için bkz: Rose vd., 2007: 91; Aylward, 2006: 184; Aylward, 2010: 346). Buna göre altısı 50.00 x 50.00 m büyüklüğünde, üçü ise 20.00 x 20.00 m. büyüklüğünde toplam dokuz kare bu çalışma için belirlenmiş ve ilk aşamada 6.200 m²'lik bir alanda ölçümler yapılmıştır. 16 ve 13 numaralı kulelerin hemen doğusunda yer alan büyük karelerde 1.00 m. aralıklı RTK-GPS kullanılmış olup iç kale olarak tanımlanan alanın kuzeydoğusunda, 3 no'lu sarnıcın etrafında yer alan küçük karelerde ise 0.50 m aralıklı RTK-GPS kullanılarak veri toplanmıştır (Koçyiğit, 2024: 170-171) (Resim 5).

Resim 5: Kale içerisinde tarama yapılan alanlar

Yapılan çalışmalar sonucunda ne yazık ki sadece 13 numaralı kulenin doğusunda yer alan plankarelerde arkeolojik kalıntılara ait olabilecek bazı anomaliler tespit edilmiştir. Bu yapısal anomalilerden batıda yer alan dairesel biçimli bir kütle olup, olasılıkla küçük boyutlarda bir sarnıca işaret etmektedir. Açmanın güney köşesinde tespit edilen daha geniş ve dörtgen kütle ise oldukça büyük bir yapılaşmaya işaret etmekte olup,

mahiyetini tespit etmek amacıyla burada 80,00 x 80,00 m büyüklüğünde bir kare daha hazırlanarak ölçüm alanı genişletilmiştir. Yapılan yeni ölçümler sonucunda burada oldukça büyük bir yapının, olasılıkla avlulu ve çok katlı bir binanın varlığına işaret eden sonuçlara ulaşılmıştır (Resim 6). Yüzey araştırmamız kapsamında toplam 22.600 m²'lik bir alanda jeoradar çalışmaları yapılmıştır.

Resim 6: Kale içerisinde avlulu ya da çok katlı yapılara ait olabilecek anomaliler

Resim 7: 2005 yılında yapılan sezyum manyetometri araştırması sonuçlarının uydu fotoğrafı üzerine (siyah-beyaz) ve 2021 yılındaki İHA uçuşları sonrası elde edilen ortofoto üzerine bindirilmiş görüntüsü.

Yeraltı görüntüleme çalışmaları sonunda elde ettiğimiz bu olumlu verilere karşın ne yazık ki, daha önce C. B. Rose ve ekibi tarafından yapılan taramaların sonucunda var olma olasılığından bahsedilen iç kaleye ait teras duvarları ya da geniş bir cadde ile bu cadde üzerindeki giriş kapısı olabilecek kalıntılar tarafımızdan gözlemlenememiştir. Benzer şekilde o dönemde yapılan taramalar sonucunda elde edilen verilerde de bizim tespit ettiğimiz yapısal anomalilerden bahsedilmediği anlaşılmaktadır (Rose vd., 2007: 91, fig. 7; Aylward, 2006: 184,

fig. 7; Aylward, 2010: 346, fig. 5), (Resim 7).

Bu arkeolojik alanlarda aynı koordinatlarda farklı yöntemlerle yapılan çalışmaların bazen birbirinden değişik sonuçlar verebileceği, hatta yanıltıcı olabileceği anlamına gelmektedir ki bu ilginç durum karşısında jeoradar sonuçlarının arkeolojik kazı ya da sondajlarla kontrol edilmelerinin ne kadar gerekli olduğu anlaşılmıştır.

1.3 Tahribat Tespiti ve Restorasyon Öncesi Hazırlık Çalışmaları³

Pegae Kalesi'nde gerçekleştirilen yüzey araştırmamızın öncelikli amaçlarından bir diğeri de kaledeki tahribatı belirlemek ve bu tahribata yönelik çözüm önerileri sunmak idi. Bu anlamda gerek surlar ve gerekse kaledeki yapılar üzerinde analizler yapılmış ve bu konuda detaylı bir teknik rapor hazırlanmıştır. Buna göre Pegae Kalesi'nde hem iç hem de dış nedenlerden kaynaklanan ve ivedilikle müdahale edilmesi gereken bir dizi bozulma mevcuttur.

İç etkiler kapsamında zemin etüdü ve strüktür gibi temel unsurlar bu konuda yetkin mimar ve mühendislerce araştırılarak projelendirilmesi gereken en önemli sorunlar olup surlarda uygun olmayan malzeme kullanımı ve yanlış uygulamalardan kaynaklanan çok fazla bozulma gözlemlenmiştir. Kalenin farklı dönemlere ait inşaat unsurları ve bundan dolayı kullanılan malzeme ve teknik detaylardaki farklılıklar başta olmak üzere, duvarlarda taş ve tuğla bağlayıcısı olarak kullanılan harcın

³ Kaledeki mimari kalıntıların tahribat ve bozulmaları ekibimizin restoratör üyesi Dr. Öğr. Üyesi Çilem YAVŞAN tarafından tespit edilerek

raporlandırılmıştır. Kendisine özverili çalışmalarından ötürü teşekkür ederim.

homojen bir nitelik taşımaması, ayrıca kule cephelerinde kullanılan tuğlaların dış etkenlerden kaynaklı şartlara dayanıksız olarak, iyi pişmemiş – kalitesiz malzemeden üretilmiş olması bundaki en önemli sebeptir. Kalitesiz tuğla kullanılarak örülen ya da kaplanan duvarlarda meydana gelen ayrışma, dağılma, aşınma gibi nedenlerle oluşan yüzey kayıpları bugün had safhaya ulaşmış olup kalede yapılacak küçük bir gözlemle dahi görülebilir derecededir (Resim 8).

İç etkiler kapsamında ele alınacak bir diğer sorun da özellikle kulelerin yükseltilmesi aşamasında yoğun olarak ahşap hatıllara yer verilmiş olmasıdır ki organik bir malzeme olan ve özellikle nem ilişkili dış ortam koşullarına oldukça dayanıksız bir karakter gösteren ahşap hatılların zaman içinde tamamen çürüyerek yapı taşıyıcı sisteminde büyük boşluklar yarattığı görülmektedir (Koçyiğit, 2023: 123-124).

Dış etkiler kapsamında ise ilk göze çarpan nem ve tuzlu suyun etkisidir. Ayrıca, mevsimsel ısı farklılıkları nedeniyle yaşanan donma-çözünme döngüsü ile gerek harçlı yüzeylerde gerekse taş ve tuğla elemanlarda yoğun bozulma yaşandığı görülmektedir. Deniz kıyısında konumlanan yapı kalıntıları yıl boyu sürekli ve şiddetli rüzgâra maruz kalmakta bu nedenle rüzgârın taşıdığı deniz tuzu ve kum hem yüzeysel aşınmaya hem de çözünebilir tuzların taş, tuğla ve harç dokusuna nüfuz ederek kristalleşme süreciyle bu malzemelerde

parçalanmaya varan bozulmalara yol açmaktadır (Koçyiğit, 2023: 123-124).

Resim 8: Sur kalıntılarında tespit edilen harç bozulmaları ve yapı malzemesi olarak kullanılan tuğlalarda gözlemlenen bozulmalar

Tüm bu iç ve dış koşulların yapı bünyesinde yol açtığı mikro ve makro boşlukların, rüzgarla taşınan bitki tohumlarının tutunması ve yetişmesi için de elverişli alanlar oluşturduğu ve yapı kalıntılarının yoğun bir bitki istilasına altın kaldığı görülmektedir. Bütün bunlara ek olarak, kale surlarında tespit ettiğimiz bazı noktalardan örnekler olarak harç analizleri yaptırma fırsatı yakaladık⁴.

Burada kalenin 16 no'lu kulesinin batı cephesine bakan kısımdan aldığımız harç örneğinin karakterizasyonunu anlamak için

⁴ Harç analizi konusunda yapmış olduğu çalışmaları bizlerle paylaşma nezaketi gösteren ve bu konuda destek olan Ayşegül AĞAN'a teşekkür ederim.

laboratuvar ortamında basit bazı kimyasal analizler yapılmış, ayrıca minerolojik özelliklerinin belirlenebilmesi için de hassas mikroskoplarda incelemeler tamamlanmıştır. Buna göre kuleden aldığımız açık gri renkli ve orta-iyi dayanımlı harç örneği, yaklaşık %40 oranında bağlayıcı ve %15-20 oranında karbonatlı agrega içermektedir. Agregalar 8 mm elek ve altı olup, harç içerisinde volkanik kökenli kayalar, kuvars, tuğla kırığı ile az miktarda silikatlaşmış agrega bulunmaktadır. Bağlayıcı olarak kullanılan kirecin kızdırma kaybı sonucuna göre yarı hidrolik olduğu tespit edilmiştir. Örnekte tespit edilen az miktardaki klor (Cl) tuzunun Kale'nin yanı başındaki denizel etkiden kaynaklandığı, eser miktardaki nitrat (NO₃) tuzunun ise çevresel kirliliklerden kaynaklandığı düşünülmektedir.

1.4 Yüzey taraması ve arkeolojik potansiyelin tespiti

Kalede haritalama, yeraltı görüntüleme ve korumaya yönelik bu çalışmaların yanında, yerleşimin niteliğinin anlaşılabilmesi adına arazi yüzeyinde bazı taramalar yaparak arkeolojik potansiyelin tespitine ilişkin de çalışmalar sürdürülmüştür. Özellikle kale içerisindeki I. Derece arkeolojik SİT alanında tarım faaliyetlerinin devam etmesi ve tarlaların zaman zaman sürülmesi nedeniyle her geçen gün yeni buluntuların yüzeye çıktığı, tarla sahiplerinin bunları kimi zaman görmezden geldikleri kimi zaman ise tarla kenarlarında biriktirdikleri görülmüş olup bu şekilde Bizans dönemine ilişkin arşitrav blokları, sütunlar, sütunceler, kapı lentoları gibi çeşitli mimari plastik parçaları belgelenmiştir (Resim 9).

Resim 9: Kale içerisinde Bizans dönemine ilişkin mimari plastik parçalar.

Yine yeni sürülmüş tarlalar içerisinde Bizans dönemine ilişkin çok sayıda sırlı ve sırsız seramik parçası gözlemlenmiş olup bu parçalar daha önceki yıllarda yapılan çalışmalarda tespit edilen seramik parçaları ile benzer nitelikteki örneklerdir (Türker, 2018: 1371-1382). Ancak, yaptığımız gözlemlerde önceki araştırmalardan farklı olarak seramik yoğunluğunun sadece iç kale ve çevresinde değil, kale içerisinde genele yayıldığı anlaşılmıştır.

Ayrıca Karabiga belde merkezinde de bazı gözlemler ve tespitler yapılmıştır. Burada mezarlık ve çevresi başta olmak üzere, modern yerleşim sınırları içerisindeki evlerin bahçe ve duvarlarında çok sayıda spolien – devşirme malzeme kullanımına rastlanmıştır, Bizans dönemi mimari plastik unsurları ile karşılaşmıştır. Olasılıkla kaleden getirildikleri anlaşılan bu parçalar belgelenerek, çalışma kapsamında envanterlenmiştir.

1.5 Sualtı ve Antik Liman Çalışmaları⁵

Araştırmalar kapsamında yarımada'nın güney yamacında yer alan antik limanın durumu ile ilgili de bazı gözlem ve tespitler yapılmış, uydu görüntülerinin de yardımıyla burada limana ait olan, ancak bugün su altında kalan mendirek yapılarının, topografik harita ve planlara aplikasyonları sağlanmıştır.

Ancak, Güney Marmara (Propontis) kıyılarındaki en önemli doğal limanlardan biri

olma özelliği taşıyan Pegae'deki bu limanın, bugün tamamen sular altında kaldığı anlaşılmaktadır (Durdağı, 2004: 50 vd.). Limana ait kalıntıların su altında olması nedeniyle çalışmalar uydu fotoğrafları ve ortofotolar gibi kısıtlı veriler üzerinden yapılmış olup burada yapılacak daha detaylı sualtı tespit ve görüntüleme çalışmalarının limanın mevcut durumu ve kullanım potansiyellerinin değerlendirilmesine katkı sunacağı kanaatindeyiz. Önümüzdeki yıllarda yapılacak aletli dalışlar sonrası olası arkeolojik öğelerin tespiti ile limanı tarihlendirecek veriler elde edilebileceğini söyleyebiliriz.

1.6 Müze Çalışmaları

Arazide sürdürülen bu çalışmaların yanında, Pegae'nin arkeolojik potansiyelini daha iyi anlayabilmek ve önceki yıllarda hem burada hem de yakın çevresinde bulunarak müzeye taşınmış eserleri de değerlendirmek amacıyla, Troya Müze Müdürlüğü'nün izinleri ile Pegae kökenli eserler de değerlendirilmiştir. Buna göre Geç Roma'dan başlayarak Bizans'ın son dönemlerine kadar uzanan bir süreçte, pişmiş toprak seramikler ve kandiller yanında, bronz ve kurşundan liturjik değer taşıyan buluntu ve eserlerin varlığı tespit edilmiştir ve bunlar Pegae'nin tarihsel süreçteki önemini vurgulayan eserler olarak kabul edilebilirler (Resim 10).

⁵ Sualtı çalışmaları ve antik limana ilişkin tespitler ekip üyemiz Doç. Dr. Onur BAMYACI tarafından

gerçekleştirilmiş olup, kendisine özverili çalışmalarından ötürü teşekkür ederim.

Resim 9: Troya Müzesi'nde yapılan çalışmalar sonunda tespit edilen Pegae kökenli eserler

Sonuç

Pegae Kalesi'nde yaklaşık iki sezon sürdürdüğümüz bu çalışmalar, kısa süreli olmasına rağmen kale surları ve günümüze ulaşmayı başarabilen kalıntıların tamamı sistemli bir şekilde belgelenmiştir. Daha önceki yayınlarda ele alınmamış ya da planlara işlenmemiş olan detaylar tespit edilerek kaydedilmiştir. Bu anlamda kale-nin detaylı bir planı ve topografik haritası çıkarılmış, mevcut durumları hakkında analizler yapılmıştır. Kara surlarının ve kale içerisindeki mimari kalıntıların cephe ve kesit çizimleri hazırlanmış, alana ait çok sayıda ortofoto elde edilmiştir. Daha da önemlisi, ilerleyen yıllarda kale'de yapılacak daha nitelikli ve kapsamlı çalışmalar için bir altyapı oluşturabilmek amacıyla tüm alanın karelağı yapılarak yerinde nokta aplikasyonları uygulanmıştır.

Oldukça detaylıca tasarlanan yer altı görüntüleme çalışmalarıyla iç kale olarak tanımlanan bölgede taranmış, burada yoğun bir arkeolojik potansiyelin varlığı anlaşılmıştır. Elde edilen veriler ışığında toprak altında kalmış büyük ve hacimli yapıların var olabilecekleri, ileride yapılacak olası çalışmalarda buna göre bir planlama yapılması gerekliliği ortaya konmuştur. Ayrıca, burada gerçekleştirdiğimiz yer altı görüntüleme çalışmaları ile daha önce Pegae Kalesi'nde yer altı görüntüleme çalışmaları yapan C. B. Rose ve ekibinin sonuçlarını da test etme fırsatı yakalanmıştır. Zira, elde ettiğimiz sonuçlar ışığında aynı koordinatlarda farklı yöntemlerde yapılan çalışmaların bazen birbirinden değişik sonuçlar verebileceğini, hatta yanıltıcı olabileceklerini göstermiştir. Bu durum bizlere yer altı görüntüleme sonuçlarının arkeolojik kazı ya da sondajlarla kontrol edilmelerinin ne kadar gerekli olduğunu ortaya koymuştur.

Bu belgeleme odaklı çalışmalar, kale ve kale içerisindeki arkeolojik potansiyelin maruz kaldığı tahribatın yerinde gözlemlenerek, detaylı tespitlerin yapılması ve raporların hazırlanması ile anlam kazanmıştır. Gerek alandaki genel tahribat gerekse surlar üzerinde tespit ettiğimiz ve bir an önce müdahale gerektiren çözülme ya da bozulmalarla ilgili detaylı analizler ve çözüm odaklı raporlar ilgili kurumlara iletilmiş, bu konudaki aciliyetin altı çizilmiştir.

Pegae Kalesi ve çevresindeki mevcut arkeolojik potansiyelin tespiti ve çevreye dağılmış eserlerin tespiti için kapsamlı bir tarama yapılmış, belirlenebilenler kayıt altına alınarak bilimsel çalışmalara altlık oluşturmaları için arşivlenmiştir. Kale kıyılarında ve antik liman olabilecek kalıntılarda gözlemler yapılarak, mevcut durumları kayıt altına alınmıştır.

Kaynakça

- Aylward, W. (2006). The Byzantine Fortifications at Pegae (Priapus) on the Sea of Marmara, *Studia Troica* 16, 179-203.
- Aylward, W. (2010). The Late Byzantine Fortifications at Pegae on the Sea of Marmara, *1. Uluslararası Sevgi Gönül Bizans Araştırmaları Sempozyumu: Bildiriler*, A. Ödekan (ed.), İstanbul, 342-356.
- Belke, K. (2020). *Bithynien und Hellespont, Tabula Imperii Byzantini* 13, Wien.
- Buchwald, H. (1979). Lascarid Architecture, *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik* 28, 261-296.
- Durdağı, S. (2004). Güney Marmara (Propontis) Limanları, *Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale.
- Foss, C. (1979). Late Byzantine Fortifications in Lydia, *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik* 28, 297-320.
- Foss, C. (1991). Pegai, *Oxford Dictionary of Byzantium* vol.3, (ed. A. Kazhdan), Oxford, 1615-1616.
- Foss, C., D. Winfield, (1986). *Byzantine Fortifications: An Introduction*, Pretoria.
- Hasluck, F. W. (1910). *Cyzicus*, Cambridge.
- Koçyiğit, O. (2023). Karabiga / Pegai Kalesi 2021 Yılı Yüzey Araştırması, *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 38/3, (23 - 27 Mayıs 2022), Ankara, 121-132
- Koçyiğit, O. (2024). Karabiga / Pegai Kalesi 2022 Yılı Yüzey Araştırması, *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 39/3, (16 - 20 Ekim 2023), Ankara, 169-179.
- Leaf, W. (1923). *Strabo on the Troad*, Cambridge.
- Müller-Wiener, W. (1989). Pegae-Karabiga: Eine Mittelalterliche Stadt, *Jale İnönü Armağanı* (ed. N. Başgelen – M. Lugal), İstanbul, 169-174.
- Rose, C. B. vd., (2007). Granicus River Valley Survey Project, 2004-2005, *Studia Troica* 17, 79-164.
- Türker, A. Ç. (2018). Byzantine Glazed Pottery From Pegai Castle, *3. Uluslararası Orta Çağ ve Modern Akdeniz Dünyası Seramik Kongresi*, Antalya, 1371-1382.